

کتابشناسی

در امر کتابشناسی حقوقی برخی اوصاف اثر و کتابگزار اهمیتی بسزا دارد :

هر نوشته‌ای سزاوار شناسایی نیست. فرانس کافکا در بیست و دو سالگی، هنگامی که آرزوی تسلط بر علم حقوق سراسر وجود او را فرا گرفته بود، می‌نوشت: «اگر کتابی که می‌خوانیم ما را با توسری بیدار نکند، پس برای چه آن کتاب را بخوانیم؛ کتاب باید تبری باشد برای دریای یخ بسته درون ما.»

از سوی دیگر کسی که اثری را بدیده «دادسنجی» می‌نگرد، باید پیوسته هوشیار و آگاه باشد تا در دام لغزشها در نفلند. کژیینی، خیالبافی، خرده‌گیری، عیبجویی، ناسزاگویی، کوچک یا بزرگ انگاشتن يك کار، اینهاست جمله‌ای از آفات که خرمن دانش حقوقی را بنابودی تهدید می‌کند:

الا ای خردمند فرخنده روی !

هنرمند نشنیده‌ام عیبجوی .

کتابگزار پیش از هر چیز باید آراسته به فضیلت‌های انسانی، فرزانه خردمند و پاک اندیشی میهن دوست باشد تا بتواند از عهده تکلیف خطیر خویش برآید؛ تکلیفی که غایت خود را در روشنایی وجدان حقوقی جامعه جستجو می‌کند. نقد حقوقی بدین معنا با خود خواهی و تعصب همچون آب و آتش است. او در «جستجوی سیمای پنهان و آشکار» همواره اندیشه می‌کند: این اثر چنانکه هست... و نیز لحظه‌ای در پرتو خرد تاریخی نیایی در احساس و آرمان حقوقی غوطه‌ور می‌شود: این اثر چنانکه بایست بوده باشد...

مجله کانون و کلای دادگستری با افتتاح این ستون دراه «شناسایی» کتاب گامی چند سپرده که البته این هنوز آغاز کار است. در آینده، چنانچه این مهم بایست سامانی پذیرد، کمک دوستان و همکاران گرامی که پاکی و صفای باطن و بیطرفی خود را در هر موقع بمنصه ظهور و ثبوت رسانیده‌اند، شرط اساسی خواهد بود تا آنجا که انشاءالله در انتقاد حقوقی همیشه این‌پند آموزنده استاد نظامی گنجوی را آویزه گوش‌هوش خود سازند که می‌فرماید:

بر من آن شد که درسنجی سنجی

ده دهی زر دهم، نه ده پنجمی.

دکتر تقی لطفی

حقوق مدنی

بنظر رسید که توضیح آن ضرور است:
۱- ید بر مملوك وسیله و سبب مشروعیت حق است، نه نفس حق که تا قبل از تأسیس اداره ثبت و اجرای ثبت عمومی در کشور سبب مزبور هم وسیله استیلا بر حق شناخته شده، نه نفس حق؛ چون قبل از ثبت عمومی تصرف و ید خود به تنهایی دلیل مالکیت بود، مگر اینکه احراز شود که تصرف مزبور به عنوان مالکیت نبوده که در این صورت مجرد ید سبب مالکیت نخواهد شد. بر اساس همین جهت بود که بدو برابر ماده ۲۴ قانون

قاعده

ید مالکیت

جواد صحت

پایان نسامه دکترای رشته منقول دانشکده علوم معقول و منقول مشتمل بر مآخذ، فهرست، غلطنامه و متن ۱۶۶ ص، چاپخانه دانشگاه تهران، ۱۳۴۲. از این کتاب در خصوص تعریف ید و احکام آن استفاده نمودم و دو مطلب

ثبت با انقضای مدت اعتراض دعوی مدنی ساقط می‌شود. در صورتیکه ذوالید بعنوان مستأجر یا وکیل یا امین و امثال آن تصرف داشته، طبق مقررات مواد ۱۰۳ تا ۱۰۸ قانون ثبت از لحاظ کیفری قابل تعقیب است.

۲. در صفحات ۹۳ و ۹۲ در مقام بیان مملوک قابل استیلا در اطراف مالکیت و ادعای بر زوجیت دومرد نسبت به یک‌زن بحث شده که علاوه بر الغای فروش برده، دیگر انسان مملوک نیست، و بهمین جهت در ماده ۹۵۹ جلد دوم قانون مدنی تصریح شده، حریت انسان بهیچ وجه حتی از طرف خودش قابل تحدید و تهدید نبوده و چنانکه در مقدمه توضیح شد، ید و تصرف نفس حق و مالکیت نیست، بلکه سبب حقوقی آنست. و سبب باید مشروع باشد، اعم از اموال قابل تملك اجتماعی یا انحصاری. و بنا بر این اصلاً در مورد انسان بهیچوجه دلیل نیست و قابل تملك نمی‌باشد و احکام مزبور و مربوط به تصرف و ید را باید در حدود قوانین شناخت.

قاسم بصری

اخذ شفعه

در

حقوق مدنی ایران و فقه اسلام

جواد احمدی طباطبایی

پایان نامه دکترا، حاوی منابع رساله، مقدمه، متن و فهرست، ۱۴۴ ص چاپخانه زندگی، فروردین ۱۳۴۴. مولف حد اعلای دقت را در جمع‌آوری تمام منابع فقهی و حقوقی اعمال نموده و از هر جهت قابل استفاده برای وکلای دادگستری است. حتی با قرائت و دقیق تمام آن روشن شد که نه فقط در تنظیم

آن قوانین و نظریات علمای درجه اول ایران را بررسی فرموده، حتی موارد اختلاف و عقاید اقلیت و اکثریت را مورد بحث و از قوانین مدنی سایر کشورها نیز استفاده نموده‌اند. مثلاً با اشاره به صفحات ۱۰۵ تا ۱۱۰ رساله مزبور در باب تلف مبیع قبل از قبض و بعد از قبض از قوانین کشورهای دیگر که منطبق با حقوق مدنی ایران است، استفاده شده؛ زیرا ماده ۱۱۳۸ قانون مدنی فرانسه به مجرد عقید مبیع تلف را متوجه مشتری می‌داند، ولی ماده ۳۸۷ قانون مدنی ایران و ۴۴۶ قانون مدنی آلمان و قانون تعهدات سویس تلف مبیع را بعد از قبض عهده مشتری دانسته و تا قبض نشده، عهده با یع است که بهمین جهت احکام ماده ۳۸۷ در مورد تلف مبیع قبل از قبض عهده با یع شناخته است.

نهایت با حفظ مراتب مزبور لازم می‌داند یک نکته را اضافه نماید: چنانکه کراراً توضیح شده، تدوین جلد اول قانون مدنی قبل از تأسیس اداره ثبت و قوانین ثبت و دفاتر اسناد رسمی بوده، ولی با تأسیس دفاتر اسناد رسمی و مقررات ماده ۷۲ قانون ثبت و ۱۲۹۰ قانون مدنی که پس از نقل معامله در دفتر املاک مندرجات دفتر املاک را نسبت به متعاملین و اشخاص ثالث معتبر می‌داند، چنانچه قبل از علم شفیع و اعلام حق، معامله در دفتر املاک ثبت شده، آیا می‌توان آنرا ابطال نمود؟ مگر اینکه از حکم کلی ماده ۲۱ قانون ثبت استفاده شود که ثبت معامله موافق با حقوق نبوده. در هر حال قانون ثبت باید اصلاح و با حقوق مدنی تطبیق شود.

قاسم بصری

مهر
در
حقوق مدنی ایران
علی آراد

پایان نامه دکترای، متضمن مقدمه، متن، فهرست منابع، فهرست مندرجات و غلطنامه جمعا ۱۶۱ ص، چاپ اول، چاپ مصطفوی، تهران ۱۳۴۱.

تمام رسالات حقوقی که دانشمندان حقوقی تألیف و مورد تصویب دانشگاه واقع شده، مورد استفاده در خصوص مورد قرار گرفته و از این جهت رساله فوق مورد احتیاج همه است و گرچه عنوان آن «مهر در حقوق اسلام» است، ولی تمام منابع حقوقی در این مورد و نسبت به رابطه ازدواج استخراج و مورد بحث قرار داده شده و حتی کوچکترین نقص املائی و انشایی نداشته، فقط در سطر ۵ ص ۳۸ و صفحات ۱۰۰ تا ۱۱۵ کلمه «بطوریکه» چطوریکه اشتباه طبع شده است.

چون عقد ازدواج و احکام آن از روابط حقوقی است که ما فوق تمام معاملات و روابط مالی حقوقی بوده و در نظام زندگی خانواده اثر داشته و آثار تبعی آن صدها درجه بیش از آثار ذاتی در آینده خانواده تأثیر دارد، می توان گفت، در نوع خود کتابی است که در وضع فعلی و قانون حمایت خانواده نیز شایسته استفاده است.

با توضیح مقدمه فوق و با اشاره به مجموع مباحث کتاب مزبور، بویژه صفحات ۱۱۰ تا ۱۱۵ و مواد مربوط قانون مدنی ایران و فرانسه و آلمان تدوین کننده رساله مزبور به تمام جهات توجه داشته، و عقاید تمام فقها

و فرق اسلامی را در این مورد نقل نموده اند که توضیح مختصری را ایجاب نمود: باعتبار اعتقاد مولف احکام مربوط به معاملات و شروط را در مورد رابطه عقد ازدواج قابل تسری و قیاس تشبیهی قرار داده اند. با این مقدمه در حقوق مدنی تلف قبل از قبض را از مال بایع، یعنی مالک قبلی، و بعد از قبض از مال مشتری دانسته، ولی حقوق فرانسه به مجرد عقد نقل مالکیت را معتبر شمرده آنرا اعم از قبض یا عدم قبض متوجه «مالک دوم» نموده، ولی قانون مدنی آلمان و تعهدات سویس از قواعد حقوق اسلام پیروی نموده اند و مولف در مقدمه کتاب خود در سطور ۸ و ۷ صفحه ۲ نیز باین مطلب اشاره نموده، با قبول اینکه به مجرد عقد زوجه مالک و مستحق تمام مهر می شود. و چنانچه مهر عین غیر منقول باشد، بملکیت او مستقر می گردد و تقلیل حق مزبور به نصف در فرض عدم دخول حالتی است حادث و مشروط به طلاق با اختیار زوج. از طرفی برابر ماده ۱۰۸۵ به زوجه حق داده شده، قبل از تسلیم تمام مهر را مطالبه نماید و در این صورت عدم تمکین مسقط نفقه نیست. ولی در صورت تسلیم از شرط تمکین نمی تواند استفاده کند، یعنی از حق خود برای قبض استفاده ننموده است. چنانچه مهر غیر منقول بعد از دخول و قبل از قبض یا قبل از دخول و قبض تلف شود البته تلف نسبی، چون در مال غیر منقول تلف مطلق تحقق مفهومی ندارد، چنانکه ماده ۴۸۳ قانون مدنی متذکر این امر شده که ماده ۱۷۲۲ مدنی فرانسه نیز مطلق است - در چنین فرضی تلف از مال کیست؟ حکم قانون

رساله تمیزیه

حاج شیخ محمد مجتهد

رساله تمیزیه که در صفحه اول آن را از رشحات قلم جناب آقای حاج شیخ محمد مجتهد رئیس کل دیوان عالی تمیز نخل زکی شیخ زین العابدین مازندرانی معرفی کرده، در دوازده فصل و متضمن ۱۵۲ ماده و مورخ ۱۴ ذی حجه ۱۳۲۸ می باشد.

۱۵ ماده اولیه مقدمه در تشکیل دیوان عالی تمیز است. بنظر نویسنده دیوان تمیز سه دایره تقسیم می شود: دایره مستدعیات دایره حقوق و دایره جزا. و هر دایره مرکب است از یک رئیس و شش نفر عضو و رئیس دایره مستدعیات رئیس کل دیوان عالی تمیز است و بدو دایره دیگر نظارت دارد.

وفصول دوازده گانه بشرح زیر است:
در طریقه استدعای تمیز، در طریقه احضار؛ در مدت مقرر برای استدعای تمیز و اثرات آن؛ در کسانی که حق تمیز دارند و کسانی که بر علیه آنها تمیز می شود، طریقه تمیز مدعی عمومی؛ در احکامی که قابل تمیز است، طریقه رسیدگی در دایره مستدعیات؛ طریقه رسیدگی در دایره حقوق؛ در مواردی که دیوان تمیز نقض حکم می نماید؛ در حکم دیوان تمیز و اثر نقض و ابرام؛ در ارجاع بعد از نقض؛ در اعتراض بر حکم دیوان تمیز و طریقه رسیدگی هیئت عمومی تمیز؛ در مواردی که دیوان تمیز محاکمه می کند.

مدنی ایران بموردشمول دارد یا ۱۱۳۸ قانون مدنی فرانسه؟ چون هر گاه ماده ۳۸۷ قانون مدنی شمول داشته باشد و قبل از دخول و قبض تلف شده باشد، زوج باید بهای يك دوم آنرا بدهد. و هر گاه بعد از دخول تلف شده و زوج از حق مقرر استفاده ننموده و سکوت در قبض نموده، تلف از مال کدامیک است؟ از مال زوجه است که به مجرد عقد مالک شده و حق داشته تا عدم تسلیم خود - داری نماید؟ از مباحث مندرج در صفحه ۱۱۰ تا ۱۱۵ چنان برمی آید که نتایج حاصل بعد از عقد ازدواج را متوجه زوجه دانسته. حتی تصریح شده، در صورت هبه زوجه مهر خود را قبل از دخول بشوهر یا وقوع طلاق، باید نصف مورد هبه را مسترد دارد؛ یعنی نه فقط چیزی نگرفته، بلحاظ وقوع امری که در اراده زوج بوده، نتیجه آن بر زوجه حمل شود، با توجه باینکه در حال فعلی طلاق منوط بامر دادگاه است. البته این نکته مورد توجه مولف محترم بوده که عقد مزبور قابل عدول است. و قطعاً در چنین فرضی، و اهب رجوع می کند. ولی هر گاه موهوب تلف نسبی شده یا کلاً از طرف زوج قبل از طلاق بدیگری انتقال و این انتقال در دفتر املاک نقل شده، آیا احکام ماده ۷۲ قانون ثبت حاکم است یا قانون مدنی؟ امیدواریم در آتیه رساله فوق مفتاحی برای تعقیب این مباحث و حل موارد تعارض قانون مدنی و قانون ثبت از طرف دانشمندان حقوق باشد.

قاسم بصری

در دیباجة رساله در تعریف از عدلیه
و دیوان تمیز چنین می نویسد:

« امتیاز حقوق آزمادی و معنوی
و نوعی و شخصی به محاکم عدلیه است
و محک احکام محاکم و تشخیص صحت
و سقم آن بدیوان عالی تمیز است ، زیرا
که دیوان تمیز کمین گاه عدل و داد است
و ظاهر کننده خدعه و فساد ، گذرگاه
خطرناک است و امتیاز دهنده هر غش از
پاک ، آشکار کننده هر نقص و عیب است
و زایل کننده هر شک و ریبه . »

و نویسنده غرض خود را از تنظیم
رساله مزبور چنین بیان می کند:

« مقصود بنده از تسوید این سواد و تحریر
این مواد فقط تذکار اساسه و شالوده ای
است برای پیشنهاد خاطر و کلای عظام
که در موقع وضع قانون آن را به تبادل
افکار و تعاطی انظار صورت تکامل دهند
و نیز دستور العملی باشد بجهت خود
و اعضای دیوان تمیز که لدی الاقتضاموقه
به آن مراجعه شود . »

اما مطلبی که امروزه دور از ذهن
بنظر می رسد ، وظایفی است که برای دایره
مستدعیات دیوان عالی تمیز قایل شده .
می نویسد:

وظیفه دایره استدعا رسیدگی است
که متعلق است بوظیفه و صلاحیت محاکم
و رؤیت دعاوی قرار قرینه قابل تمیز و
سایر قرارها و اموری که موجب قبول
ورد تمیز است . و هر گاه اختلاف مابین
دو محکمه یا متداعین در مرجعیت و صلاحیت
محاکم در امری واقع شود ، رسیدگی
آن و تعیین مرجع با دایره مستدعیات
است . »

ضمناً اضافه می کند: « اگر در رد و

قبول عریضه میان اعضای دایره مستدعیات
اختلاف واقع و اکثریت حاصل نشد ،
رجوع به هیئت عمومی دیوان تمیز خواهد
شد . »

و در مواد دیگر وظایف دیگری
برای دایره مستدعیات در نظر گرفته
بدین شرح:

« رسیدگی بشکایات از رئیس و اعضا
مدعی عمومی و معاون مدعی عمومی ،
محاکم استیناف تماماً راجع است بشعبه
مستدعیات دیوان تمیز . »

علی اصغر شریف

تاریخ حقوق ایران

دادگستری

در

ایران

از انقراض ساسانی

تا ابتدای مشروطیت

محمد محیط طباطبایی

ضمیمه مجله وحید در ۷۵ ص ،

فروردین ۱۳۴۷ .

هر چند این رساله از حیث کاغذ و
زیبایی چاپ و نفاست ظاهر ابتدایی
بنظر می رسد ، ولی از حیث متن و
مندرجات و زحماتی که نویسنده محترم
در گردآوری مدارک و فصلبندی و تلفیق
مطالب بخرج داده اند ، شایسته قدرشنایی
فراوان و بزرگداشت است .

بطوری که نویسنده در مقدمه رساله
یاد آور شده اند ، مقرر بوده که تاریخ
دادگستری ایران بوسیله قضا و کلای

بصیر و مطلع دادگستری تنظیم گردد .
 قسمتهای دیگر تاریخ قضایی ایران نیز
 بعهده هیئت و افراد دیگری گذاشته شد
 که متأسفانه در طبع و نشر آن کوتاهی
 بخرج رفته است . در عوض کتاب دیگری
 از طرف جناب سناتور اشرف احمدی
 در خصوص « قانون و دادگستری در
 ایران باستان » بزیر طبع آراسته گردید
 که در شماره گذشته این مجله آنرا در
 معرض اطلاع خوانندگان گرامی
 گذاشتیم و تا اندازه‌ای قسمتی از جای
 خالی آنرا گرفته و امید است دنباله
 این موضوع بوسیله محققان و دانشمندان
 دیگر با مراجعه به نوشته‌ها و اوراق و
 کتب خطی و غیر خطی بامنابع دیگر
 بشمر برسد و چه بهتر که برای دوران
 معاصر با استفاده از پرونده‌های راکد
 و پرونده‌های کارگزینی ضمن معرفی
 قضات عالی‌قدری که در موضوعات قضایی
 صاحب‌نظر بوده‌اند ، احکام و طرز
 رسیدگی و سایر مطالبی که به دادگستری
 وابسته است ، گوشه‌های تاریخ قضایی
 را روشن سازند .

*

از جمله رساله و کتبی که قسمتی از
 تاریخ دادگستری ایران را روشن
 ساخته و بوسیله مجله وحید منتشر شده ،
 کتاب مزبور است که با کمی صفحات و
 اختصار در گفتار و ایجاز کلام بسیاری
 از مسایل مربوط بدادگستری و
 دستگاههای عدالت در ادوار مختلف و
 طرز رسیدگی و احتمالاً آیین دادرسی
 آن زمان را با قلمی شیوا تشریح نموده
 و در دسترس علاقه‌مندان قرار داده است .
 این رساله گلچینی است از بیان
 عدالتخواهی پادشاهانی که در این مرز

و بوم حکمرانی کرده اند با توصیف
 وضع سیاسی ایران در اوایل غلبه مسلمانان ،
 اعتماد عمومی بقضای اسلامی ، شروط
 قضاوت و وظایف قاضی ، مبانی رأی در
 قضاوت ، قضاوت در دوره‌های اموی و
 عباسی ، تشریح دیوان مظالم ، اصلاحات
 قضایی در زمان ملکشاه ، قاضی لشکر ،
 آیین قضاوت ، آشفته‌گی کار قضا در عهد
 ایلغار مغول ، اصلاحات غازانی ، عدالت
 در زمان امیر تیمور و شاهرخ ، اصلاحات
 شاه طهماسب ، قضاوت در دوران صفویه ،
 کاپیتولاسیون و حکومت اسلامی ، عدالت
 در دوران قاجاریه ، کارگزاری مهمام
 خارجه ، ترتیب رسیدگی بدعاوی ،
 اتباع خارجی ، تشکیل وزارت عدلیه ،
 تأسیس مصلحت‌خانه ، دیوان مظالم ،
 مشورتخانه ، اداره صندوقهای عدالت ،
 مجلس تحقیق ، مجلس رسیدگی بامور
 دیوانخانه عدلیه ، مجالس عدلیه ،
 محاکم اختصاصی ، محاضر شرع و از
 این قبیل مطالب ارزنده که جناب آقای
 محمد محیط طباطبایی بطور اختصار
 نسبت بهریک تفحص و تفرس فرموده
 و رساله‌ای پرمغز بدست پژوهندگان و
 صاحب‌نظران سپرده‌اند .

البته انتظار خوانندگان در ضمن
 مراجعه رساله مزبور قسمتی این است که
 مثلاً نویسنده محترم وقتی به یرلیغ‌های
 غازانی اشاره می‌نمایند ، حق بود عین
 یرلیغها را درج کنند تا بطرز فکر
 محققین و کسانی که در تنظیم یرلیغها
 یا قوانین دیگر مداخله داشته‌اند ، پی
 ببریم و بروحیه آنان آشنا بشویم . یا
 اینکه فرمانها و منشورهایی که در دسترس
 داشته‌اند ، عیناً و نویسی می‌نمودند و برای
 کامل شدن تاریخ بطبع می‌رسانند .

در هر حال رساله مزبور بعلم
ابتکاری که در تنظیم مطالب آن بکار رفته،
بسیار ارزنده و قابل مطالعه و استفاده است
وزحماتی که استاد محترم در تألیف این
رساله بخرج داده‌اند، اثر ارزنده‌ای
بوجود آورده؛ بعلاوه این رساله راهنمای
صادقی است که به خواننده در دسترسی
به اطلاعات تاریخی دادگستری ایران
کمک فراوان می‌کند.

توفیق نویسنده محترم را از درگاه
خداوند آرزو داریم.

علی اصغر شریف

نشریه حقوقی

نشریه

قوانین و مقررات عمومی

این نشریه از آبان ماه ۱۳۴۶
بوجود آمد؛ نشریه‌ایست حاوی قوانین،
تصویب‌نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها، تصمیمات
قانونی و آرای دیوان کشور.
غرض از انتشار این نشریه از طرف
سازمان روزنامه رسمی کشور شاهنشاهی
اینست که بهترین شکل و خوبترین
نوع کاغذ کلیه قوانین و مقررات عمومی و
آرای هیئت عمومی دیوان کشور را در
اختیار کلیه کسانی که سروکار با قانون
دارند و یا علاقه‌مند به داشتن قوانین یا
قانون خاصی می‌باشند، با ارزاترین
بهای ممکن (بهای تمام شده) بگذارد.
برطبق ماده ۲ قانون مدنی و اصلاح
آن، صرف انتشار قانون در روزنامه
اماره قانونی و قرینه علم افراد است و

دعوی جهل بحکم و قانون هم در مراجع
قضا پذیرفته نمی‌شود، و سازمان روزنامه
رسمی کشور شاهنشاهی نیز که وظیفه
اصلی آن انتشار قوانین است، در این
راه کوشاست تا هر روز بیش از پیش در
راه هم‌آهنگی انقلاب اداری که بر هبری
شاهنشاه آریامهر بنیان گذاری شده،
قدمهای تازه‌ای بردارد. در گذشته شکل
و کاغذ روزنامه رسمی بسیار نامناسب
بود، بعلاوه همه روزنامه‌های رسمی
هم شامل قانون نبود و بیشتر شامل
آگهیهای رسمی بود و اغلب خوانندگان
کمتر مطالعه می‌کردند و چه بسا افراد
و حتی کسانی که با قانون سروکار داشتند،
مدتها پس از قابل اجرا شدن قانون از آن
اطلاعی نداشتند. گذشته از این آرای
هیئت عمومی دیوان عالی کشور هم که
قسمتی از آنها در حکم قانون بود، بلحاظ
عدم انتشار در روزنامه رسمی یا انتشارات
رسمی دیگر حتی به اطلاع آقایان قضات
و وکلای دادگستری نمی‌رسید.

توضیح اینکه برطبق قانون وحدت
رویه قضایی مصوب ۱۳۲۸ و ماده ۴۲
قانون امور حسبی و ماده ۳ از مواد اضافه
شده بقانون آیین دادرسی کیفری رأی
هیئت عمومی دیوان کشور در موارد
مذکور در حکم قانون است و چون سابق
بر این لااقل از طرف مرجع رسمی اقدام
بچاپ آن نمی‌شد، سازمان روزنامه
رسمی برای جبران این کمبود اقدام
با انتشار کلیه آنها در این نشریه نمود و
چون علاقه‌مند بود، نهایت کوشش را
در راه انجام وظیفه معنوی خود که انتشار
قوانین است بنماید، اقدام به پخش قوانین
کرد باین توضیح که بطور زاینگان بلافاصله

پس از انتشار برای کلیه مراجع قضا ارسال
گردید .

تاکنون ۱۲۲ شماره از این نشریه
انتشار یافته و امید است پیوسته به موفقیتهای
تازه ای نایل آید .

(۰)

مجله

بررسیهای تاریخی

سال چهارم مجله بررسیهای تاریخی
با شماره ۲۳ و ۲۴ آن که در اسفند ماه
۱۳۴۸ منتشر شده، پایان رسید . این
مجله که در ۴۰۶ صفحه متن و هشت صفحه
فهرست اسامی نویسندگان انتشار یافته
و قسمتهای مهم آن پیام مجله ، اسناد و
نامه های تاریخی ، مکاتیب تاریخی بخط
بزرگان ، جغرافیای تاریخی ، تمدن
و فرهنگ ایران ، گزارشی از انقلاب
مشروطه ایران ، شاهکارهای تمدن و
هنر ایران ، باستانشناسی و معرفی
کتابهای تازه است ، نشریه ایست وزین که
اشتراک سالیانه آن برای دانشجویان و
نظامیان ۱۸۰ ریال و برای غیر نظامیان
۳۶۰ ریال مقرر گردیده . علاوه بر اینکه
از حیث نظافت و پاکیزگی چاپ و نفاست
جالب و قابل دقت است ، از حیث مندرجات
و مطالبی که زینت بخش آن گردیده ،
در خور همه گونه توجه و شایان امعان نظر
و تحسین آمیز است .

مجله مزبور حاوی تاریخ و تحقیقات
ایران شناسی و نشریه کمیته تاریخ ستاد
بزرگ ارتشتاران است که سه هیئت
بفرمان مبارک اعلیحضرت همایون
شاهنشاه آریامهر بزرگ ارتشتاران بر
آن نظارت داشته و ارکان مدیره آن
بشرح زیر می باشد :

هیئت رئیسه افتخاری متشکل از
وزیر جنگ ، رئیس ستاد بزرگ ارتشتاران ،
رئیس دانشگاه تهران ؛ هیئت مدیره ؛
هیئت تحریریه ؛ آقایان دکتر خانبا با
بیانی ، دکتر عباس رزیاب خوئی ، سید
محمد تقی مصطفوی و سرکار سرهنگ
دکتر جهانگیر قایم مقامی (مدیر مسئول
و سردیر مجله) .

بطوریکه ملاحظه می شود ، هر جا
سخن از اسناد و مدارک و مکاتیب و نامه های
تاریخی و آثار هنری بمیان آمده ، علاوه
بر اینکه عین آن اوراق و اسناد بوضوح
و با ظرافت کامل گراور و چاپ شده ،
برای سهولت کار مراجعه کنندگان عین
آنها بحروف چاپی آورده شده است .
همینطور آثار هنری و تزئینی ایران باستان
هم با چاپ رنگین و گراور عالی در مجله
مزبور ترسیم و انعکاس یافته . مجله
مزبور گنج گرانبهایی است برای
پژوهشگران و کسانی که در موضوعات
اقتصادی ، مالیاتی ، هنری ، ادبی ،
حتی قضایی ایران قدیم تفرس و مطالعاتی
دارند ؛ بسیار ارزنده و راهنمای صدیقی
است .

ارزش این نشریه نفیس همین بس که
شماره های سالهای اول و دوم و سوم بکلی
نایاب گردیده و بطوری که از طرف مجله
مژده و وعده داده شده ، کسری شماره های
طالبان آن دوباره طبع و توزیع خواهد
شد .

از جمله اثر ارزنده ای که تخصیص
به مجله مزبور دارد ، فرمان پادشاهان و
شاهنشاهان ایران است که از مدارک
مزبور طرز حکومت ، طرز وصول
مالیات ، طرز سازمان قضایی را می توان
با کاوش لازم از مندرجات بدست آورد .

با اهمتامي كه براي بهتر نمودن مجله از طرف كاركنان آن بخرج مي رود و با توجه بمساعي كه براي جمع آوري مدارك تاريخي مبذول مي شود، بسياري از تاريخيهاي تاريخي ايران روشن خواهد شد و بهترين مژده براي كساني است كه دسترسي بمدارك تاريخي نداشته و تشنه بدست آوردن آن مي باشند .

در هر حال در چنين عصر فرخنده اي كه فرصت همه گونه ترقي و تعالي براي مردم اين مرز و بوم فراهم آمده ، جاي بسي خوشبختي است كه چنين مجله با ارزشي زينت بخش مطبوعات كشور است كه كوچكترين ثمره آن شناساندن تمدن و افتخارات گذشته ايران و ايراني بر ييگانگان خواهد بود .

علي اصغر شريف

حقوق تطبيقي

دو طرز فكر حقيقي

خسرو قرائي

رساله دكتراي حقوق مشتمل بر فهرست ، مقدمه ، يازده بخش ، نتيجه و مآخذ فارسي و خارجي ۱۶۹ ص ، مطبعه و محل چاپ معلوم نيست ، ۱۳۴۷ .

يك بيماري هولناك كه بويژه در نيم سده اخير گريبانگير فارسي شده ، گرايش ناستوده بعضي به استعمال واژه يا اصطلاح ييگانه در زبان ماست كه اغلب چون خود استعمال كننده در مآخذ و مورد هردو در تنگنا افتاده ، در حال تزلزل به قرص و عاريه متوسل مي شود و در هر حال نتيجه اي جز پراكندگي

وزيان براي فارسي نيست . اين حقيقت تلخ در قلمرو حقوق بيش از هر بخش ديگر فارسي آشكار گرديده و اين هرج و مرج زباني كه در آن ناگزير هر فكري مسخ مي شود و هر مفهومي از بنا و هيئت اصلي مي افتد ، اول از همين بي اعتنايي به لغت و دستور فارسي آغاز مي شود . و حال آنكه اگر حقوقدان محور اصلي را فارسي قرار دهد ، بسياري از دشواريها خود بخود بر طرف مي شود و هر عنصر خارجي در چرخش طبيعي بدو راين محور در فاصله و مقامي قرار مي گيرد كه به نظم اساسي زبان نه تنها گزندى نمي رسد ، روز بروز هم قوام بيشترى مي يابد .

گذشته از اين بينش هر حقوقدان ايراني بايد تا آنجا برسد كه پروردن يك موضوع علمي از خارج البته تابعي از استعداد پژوهنده و توشه او از زبان ييگانه و مادري است و اگر در يك نقطه ضعفي مي بيند ، دست كم جانب فرهنگ زاد و بوم خویش را نگاهدارد . اين يك رمز تكوين فارسي حقيقي است .

اين حقيقت مسلمي است كه وجود « فارسي فصيح حقيقي » شرط اصلي حيات نوين اجتماعي ماست ؛ چون نه تنها ابزار مطمئن كار حقيقي را بدست مي دهد ، بلكه نماينده روح ايراني در جهان نيز خواهد بود . بعلاوه فارسي حقيقي بايد براننده اين عصر باشد . فارسي حقيقي بمعنايي كه ما در اين ستون پيوسته ياد آور شده ايم ، هنوز در آغاز ، در مرحله ايجاد ، شايد هم باعتباري در شرف استحاله و دگرگوني است و تا كنون شالوده استوار و يقيني پيدا نكرده . در اين زمان كمترين غفلت و

بی توجهی به قاعده و قانون زبان ، حتی اگر اعراف نگفته باشیم، کسر و اضافه يك نقطه، می تواند منشاء آسیبهای فراوان گردد .

این يك اشتباه عظیمی است که دیگران نویسی، بتواند دردی دوا کند. در زبان بیگانه نیز هر لفظ و اصطلاحی جامع همه ارکان و اجزای تعریفی مورد نیاز نیست ، بلکه حضور بسیاری از نکته ها در ذهن حقوقدان بستگی به درجه آموزش و پرورش او دارد و باین دلیل عذر آنکه فارسی دقیق یا خدای نخواستہ رسا نیست، از بیخ باطل است . فارسی زبانی است باندازه کافی معادل خیز که نیازی به قرض و گدایی ندارد ، مگر اینکه حقوقدان از وجود خود بیزار باشد ! بدبختانه جامعه دانشگاهی ما که می تواند نیروی مؤثری در نظارت بر سلامت فارسی باشد، خود پیش از همه در بکار بردن واژه های بیگانه اصرار می ورزد . امیدواریم در سالهای آینده به این جنبه تکلیف پیش از پیش عنایت شود تا نوآموزان حقوق بدانند که فارسی در میان ضمیر پاک و پراحساس آنان نه تنها در نمی ماند و بی بضاعت نیست ، بلکه بر حسب طبیعت و بنای باشکوه تاریخی خود و بعلت نرمی و آسانی و روانی ذاتی که خداوند به آن ارزانی داشته ، از بسیاری زبانهای زنده و کنونی دنیا کاملتر و فصیحتر است و اگر عیبی هست ، در فارسی زبان است ، نه در زبان فارسی .

*

عنوان رساله از عظمت آن حکایت می کند . مؤلف سعی فراوان کرده که موضوعی دشوار را که قلمرو آن تنها در حقوق تطبیقی نیست ، بلکه گاه تا تاریخ

و فلسفه حقوق نیز دامن می یابد، بسادگی و بی تکلفی و باتیزبینی و تدبیری خاص بررسی کند و توفیق هم یافته است . در امانت وی همین بس که لفظها و اصطلاحهای مشابهی که حتی در دوزبان انگلیسی و فرانسه معادل قطعی پیدا نمی کنند ، موضوع بحث ساخته (ص ۸۳) و مثال و شاهد آورده و برای آنکه ترك اولی نشود ، ترجیح داده که عین لفظ بفارسی درآید . نهایت این ملاحظه می توانست منحصر بموارد نادر و استثنایی گردد و با توجه به «سابقه امر» در فارسی و عربی و دیگر زبانها پیدا کردن معادل دست کم در موارد نمونه زیر دشوار نمی نمود :

مدرن کردن و ساختمان مدرن ص ۱۶ و ۸۰ ، متد و تکنیک ص ۲۹ ، کد و کد نویسی و کد موجود و کدهای اساسی و کدهای قانونی ص ۳۱ و ۶۶ و ۷۴ ، دکترین ص ۷۶ ، فرمول ص ۷۷ ، رژیم قدیم ص ۸۴ ، کمانلو و اکتی و کانتی در سراسر رساله ، سیستم کمانلو ص ۳۷ . در طرز املا و کتابت ، هر چند بدبختانه هنوز میزان یقینی همگانی موجود نیست ، ولی هر کس می توانست حداقل به قراردادی که خود گذاشته ، پای بند باشد و يك اصطلاح بچند شکل نوشته نشود :

کامن لو و کمان لو و کمانلو ص ۱۵ و ۳۱ و ۸۸ ، حقوق رم و روم و رومی و رمی ص ۱۲ و ۴۲ و ۵۶ و ۶۴ و ۹۲ . یا غلطهایی مانند هماهنگک ص ۴۱ و ۸۰ یا املاهای نامرجهی مثل «امپراطور» که دلیلی ندارد ، واژه لاتین را اول بتازی بپیریم و سپس بهمان صورت بفارسی بیاوریم ، بلکه از ابتدا می توان بسادگی با ت نوشت . امیدواریم در چاپهای آینده این

اثر مؤلف محترم به این نکات التفات فرمایند .

*

از مقدمه چنین برمی آید که بحث راجع به دو سیستم یا دو «طرز» فکر حقوقی است و در بر گرداندن «سیستم» طریقه و مشرب در نظر قرار گرفته شده متن انگلیسی ذیل ص ۱۰ نیز شاهد آنست . بعلاوه مؤلف خود تصریح می کند که غرض از سیستم در تألیف وی «روش و فن تجزیه و تحلیل» مباحث حقوقی است ، نه ماهیت قواعد (همان ص) ؛ گویانکه فرق است میان ماهیت قواعد و قواعد ماهوی که راجع به ماده و موضوع در برابر شکل است ... ولی در ادامه بحث بزودی معنا و مفهوم دیگر سیستم نمودار می شود ، چنانکه مؤلف در بحث از «سیستمهای حقوقی» به «دسته های مهم حقوقی» و در مطالعه تطبیقی این دسته ها به «نظامها» اشاره می کند : «... مطالعه يك دسته معین مطالعه سایر نظامهای حقوقی از آن دسته را آسان می سازد...» ، ص ۱۱ . یا «چنانچه مجموعه حقوق غیرمدون انگلیس را که اساس حقوق انگلیس را تشکیل می دهد و همان کمانلو است ، حذف کنید و جز حقوق نوشته چیزی را نگاه ندارید ، دیگر در برابر يك سیستم حقوقی قرار نخواهید داشت...» ، ص ۱۰۲ پیوسته .

اما اینکه در بررسی «طرز فکر حقوقی» تنها بمطالعه دو طریقه فرانسوی و انگلیسی اکتفا شده ، بی علت نیست ؛ حقوق فرانسه و انگلیس «درواقع نمونه و نموداری از دودسته مهم حقوقی هستند...» ، ص ۱۱ . «حقوقدانان ایرانی با طرز فکر حقوقی فرانسه آشنایی

(کامل) دارند» و حقوق انگلستان ، از آنجا که بر اساس تجربی استوار است ، برای ما تازگی دارد ، ص ۱۰ .

وی با تفکیک دودسته اصلی حقوق «کشورهای حقوق رم - ژرمن و کشورهای حقوق ننوشته عادت» (ص ۱۳) به اینجا می رسد که حقوق اسلام از بسیاری جهات شبیه حقوق رم - ژرمنی است ، ص ۱۵ . در حالی که اگر منظور جهات اصلی باشد ، حقوق ننوشته عادت با حقوق اسلام نیز شباهت نیست ، چه در قضاوت این امر نباید تنها بوضع جاری نگریم . بعلاوه خود مؤلف نیز در توصیف تاریخی حقوق انگلستان معترف است که «تأسیسات حقوق انگلوساگسون خیلی شبیه سایر تأسیسات ژرمنی بود که در همان عصر در فرانسه وجود داشت» ، ص ۳۲ . و اگر مراد جهات فرعی باشد ، می باید حقوق رم و ژرمنی را نیز از هم جدا ساخت و آن دو را در يك دسته نگذاشت .

این مطلب بسبب اهمیت اندکی محتاج به توضیح است : همانطور که از استاد داوید در مقدمه نقل شده ، حقوق فرانسه و آلمان و انگلیس و آمریکا به اعتبار «اندیشه های بنیادی» «يك گروه» را تشکیل می دهند ؛ از لحاظ طرز تفکر سرچشمه همه آنها یکی است ، عقیده های مشترك دینی و اخلاقی و سیاسی و اقتصادی بر آنها حکومت می کند ، همه به اسلوب سرمایه داری (با فکر اصالت فردی) زندگی می کنند و با آنکه اختلاف دودستگاه حقوقی اصلی (نوشته و ننوشته) در ظاهر بزرگ است ، بیشتر راه حل های حقوقی آنها به يك نتیجه می رسد ، ص ۱۳ .

حال در ریشه و بنیاد این فکر می‌توان به حقیقت‌های بالاتری بمقیاس تاریخی نایل شد که برای مثال اصل «عرف و عادت و سابقه» در حقوق اسلامی در حدود ششصد سال پیش از ظهور «حقوق ننوخته عادت» انگلستان و باعتباری در حقوق ساسانی نیز شناخته بوده و بدان عمل می‌شده است، چنانکه پیشتر يك بار در همین ستون مجله شماره ۱۱۳ ص ۲۱۵ بدان تعرض گردیده. این ادعا نیست، يك واقع تاریخی است. در همین رساله نیز قرآینی آنرا تأیید می‌کند: «در تمام دوران تحول حقوق رم قاعده مراعات سابقه بطوری که در کمان لو معمول می‌گردد، در سیستم حقوقی رم داخل نمی‌گردد»، ص ۲۹. این گونه تشابه دستگامها تنها در پرتو «بررسی بنیادی تاریخی» نمودار می‌شود.

*

در اصل موضوع، شاید برای نخستین بار، «ساختمان و روح» نظام حقوقی فرانسه و انگلستان مورد مقایسه قرار می‌گیرد. تعمق در روح حقوق دولت، اینکه حقوق امری «نظری» است (فرانسه) یا در بوتۀ عمل گذاخته و ساخته می‌شود (انگلستان) و بنا بر این اتکای حقوق باید به عقل باشد یا تجربه، به منطق و قاعده جزمی یا دستور عملی و حس انصاف، و دیگر غور در ساختمان حقوقی دو کشور و کشف اختلاف طبقه بندیها و تقسیم بندی حقوقی، اختلاف در نظریه‌ها و اصطلاحهای حقوقی (بخش پنجم ص ۸۰ تا ۹۲)، نکته‌ها و خصیصه‌های اصیل و اساسی را که لازمه سنجش دو دستگام حقوقی نوشته و ننوخته است، بدست می‌دهد.

روح انگلیسی با «وضع قبلی اصول کلی و استنتاج بعدی منطقی از آنها» چندان سازگاری ندارد. ترجیح می‌دهد، با مشکلات همانطور که ظاهر می‌شوند، روبرو گردد، ص ۷۷؛ چرا که فکر او فکر تجربی است. البته این بی‌قیدی نسبت به وضع اصول و رجحان اصالت تجربه بمعنای نفی مطلق «فکر اصولی» نیست، چون بعد در تعدیل آن می‌نویسند که در همین طریقه تجربی از موارد جزمی قاعده بدست می‌آید که در مورد بعدی بکار می‌رود، ص ۹۲؛ یا اینکه حقوق ننوخته عادت در يك معنای خاص عبارت از «قواعدیست که پس از حذف مقررات مربوط به قانون و اکتیوی در حقوق فعلی انگلیس باقی می‌ماند»، ص ۱۰۱. نهایت این اصول زائیده عمل است.

این روح تجربی ناگزیر بسابقه می‌نگرد. «وقتی يك موضوع حقوقی در انگلستان مورد رسیدگی قرار می‌گیرد، باید قوانین و تصمیمات سابق را هم بررسی نمود...»، ص ۳۱؛ «حقوق انگلیس در واقع بر روی قاعده سابقه بنا شده، یعنی روی قاعده مراعات قواعد حقوقی که در تصمیمات قضایی منعکس گردیده است»، ص ۱۲۰. بنا بر این حقوق انگلستان محصول يك تکامل تاریخی است. تکامل آرام آنرا جریانی ناگهانی نگسیخته و عامل تند و همه‌جانبه رابطه این یا آن لحظه را با گذشته خود قطع نکرده است. حقوق رم نتوانست در انگلستان بمنزله يك منبع قطعی و مستند بشکند. انقلاب نیز تنها باعث تمرکز امور قضایی در دادگاه وستمنستر و ظهور

حقوق ننوشته عادت بمثابة ضامن وحدت حقوقی بریتانیا شد ، ص ۳۲ تا ۳۴ و ۵۵ و ۶۱ و ۶۶ . حقوق قضایی انگلستان باین وصف نمی توانست زائیده اراده يك فرد، اراده مقنن باشد تا باوضع يك حکم همه مقررات پیشین را لغو و رابطه حقوقی ملتی را با گذشته خود برهم زند ، ص ۳۱ . حقوق انگلستان ناشی از اندیشه يك یا چند حقوقدان که دراطاق در بسته بنشینند ، در تنهایی فکر کنند و قانونی تحویل جامعه دهند ، نیست ، ص ۸۰ . قانون نوشته تنها در موارد استثنایی و برای اصلاحات لازم و فوری بوجود آمده است ، ص ۷۸ .

برعکس در فرانسه مقررات و عرف و رسوم گذشته چیزی فرسوده ، و حتی غیر قابل اعتنا بنظر می رسید . حقوقدان آرزومی کرد که اندیشه های فلسفی ، فلسفه حقوق طبیعی ، بشکل « قانون ساده آزاد » درآید . روح عقل پسند فرانسوی می خواست نظم کهنه قنودالی را بکوبد و بنایی نو بسازد . از اینرو انقلاب بزرگ میان ملت و گذشته اوفاصله افکند ، ص ۶۶ . حقوق ملی فرانسه که تدوین آن بسال ۱۸۰۴ باز می گردد ، بر پایه عقل ریخته شد . ق . م . ناپلئون با افزودن عامل عقل بهمان نسبت از اهمیت عامل تاریخ کاست ، ص ۸۴ .

مؤلف گزارش مبسوطی درباره چگونگی طرح و تدوین قانون مدنی فرانسه می دهد (ص ۷۷ بعد) که بسیار آموزنده و با اهمیت است .

صرف نظر از آمیختگی اندیشه ها و اختلاط مفاهیم حقوقی و فلسفه حقوقی مثل ترادف عقل و منطق ، انتقال

مفهوم عقل در دوره های مختلف ، از جمله عقل در شمار ادله چهار گانه اسلامی ، عقل بزعم پیروان مکتب حقوق طبیعی ، عقل تجربی انگلیسی و راه حل های عقلایی عملی و اینکه در واقع کمانلو چیز دیگری جز عقل نیست ، (ص ۱۳۳) یا اینکه بالاخره مناط در وضع ق . م . فرانسه حکومت عقل بمعنای مصطلح دبستان حقوق طبیعی بوده یا جنبه عملی داشته (ص ۷۴ و ۷۶ و ۸۴ و ۸۷ و ۱۳۲ و ۱۳۸) یا ق . م . فرانسه تابع سنت است یا نیست (ص ۷۴ بعد ، ۸۴ ، ۸۷ و ۹۰) یا منطبق دانستن عرف و عادت (ص ۱۱۴ بعد) که در مورد بررسی مؤسسه های حقوق بریتانیای کبیر منشاء اشتباه می گردد ، رساله حاضر در کار خود کامیاب شده و توانسته مسئله های اساسی را در تشریح دوطرز فکر حقوقی بخوبی تشریح کند .

*

رساله مورد بحث به پیشرفت چشمگیری نیز در حیطه حقوق ایران نایل گردیده و روشنایی تازه ای بر گوشه های تاریک افکنده است . پس از نتیجه گیری و ذکر مشخصات کلی حقوق نوشته فرانسوی و حقوق ننوشته یا حقوق قضایی انگلیس (ص ۱۵۴ بعد) سرانجام به ذکر معایب و مشکلات هر یک پرداخته و هر چند خود متمایل به برتری نظام نوشته است ، از زیانهای قانون نویسی هم غافل نیست . وی از کاپیتان وژنی شاهد می آورد که قانون نوشته نمی تواند همه چیز را پیش بینی کند ، حقوق را از حرکت باز می دارد ، روش حقوقی را راکد می سازد ، جلوی هر نوع فکر جدیدی را می گیرد ؛ اصول مستخرج از چنین قانونی طوری ثابت

می شود که مثل خود قانون غیر قابل تغییر می گردد و با وجود پیشرفت زندگی بهمان نیت قدیمی قانونگذار باقی می ماند،
ص ۱۵۶ پیوسته .

با اینهمه بحث در اینکه ازد و طرز فکر حقوقی کدام بهتر است (ص ۱۶۴)، بحثی نالازم است. این تکلیف حقوقدان نیست که بگوید کدام دستگاه حقوقی برتری دارد. قانون مدنی فرانسه زائیده روح ملت فرانسه است و دلیلی در دست نیست که عرف و قانون و عقل یک اجتماع در یک لحظه معین تاریخ بر هستی حقوقی مردم دیگر در مرز و بوم دیگر تفوق داشته باشد. بر همین قیاس حقوق ننوشته عادت یک خلقت انگلیسی است. خود مؤلف نیز دعوی پیروزی یک نظام را رد می کند،
ص ۱۵۹.

و دیگر طرح مسئله طرز فکر حقوقی در رابطه با یک کشور ثالث، اینکه کشور سومی با پذیرش جزئی یا در بست یک طرز بخصوص یا نظام معین را جذب کند، در واقع متضمن فنای وجود تاریخی و وجدان حقوقی ارثی خود اومی باشد. خوشبختانه مؤلف محترم «راه حل وسط» را بهتر و بصواب نزدیکتر می بینند، بدین معنا که «قانون نوشته و سابقه قضایی» مکمل یکدیگر قرار گیرند، ص ۱۶۵. این راه بنسبت نیکوست؛ چه اگر هر سال قانونگذار «قانون و سابقه» را با احکام پیاپی اصلاح کند، روح قانون نویسی بیش از پیش تقویت خواهد یافت.
توفیق مؤلف گرامی را در تهیه آثار

آینده از خداوند آرزو می کنیم .

دکتر تقی لطفی

شرح و تفسیر قوانین

قانون کیفر همگانی

و

آرای دیوان عالی کشور

محمد تقی امین پور

این کتاب در ۱۸۱ ص در سال ۱۳۳۰ بوسیله آقای محمد تقی امین پور مستشار دیوان عالی کشور چاپ شده است. مؤلف در اولین بار قانون مجازات عمومی را ماده ب ماده ذکر کرده و آرای دیوان عالی کشور که در دسترس داشته، با حروف ریزتر زیر هر ماده نقل و از این راه خدمت شایسته ای بعلاقه مندان کارهای قضایی نموده است .

بطوری که در مقدمه این مجموعه ذکر شده، آقای امین پور در این طرز کار از مجموعه قوانین جزایی فرانسه پیروی کرده و همت با انتشار آن نموده اند .

در هر حال این کار نمونه برای کسانی شد که بدنبال این فکر افتاده و قوانین مختلف را در مجموعه های مختلف ضمن نشر آرای دیوان عالی کشور زینت بخش مجموعه خود نمودند که در جای خود توضیح و اشاره خواهیم کرد .

علی اصغر شریف

جلد اول آن در سال ۱۳۱۰ توسط اداره ورشکستگی تهیه و تنظیم شده است. شاید میان تمام مجموعه‌هایی که تا کنون منتشر شده و بدست دستاران و علاقه‌مندان رسیده، جامع‌ترین و مفیدترین مجموعه‌ای باشد که حاوی نکات و دقایق تاریخ قضایی است. و فهرستهای لازم از معرفی کسانی که در تهیه و پیشنهاد و تصویب قانون خدمتی انجام داده‌اند یا سایر موضوعاتی که محتاج‌الیه تفرس حقوقدانان است، در این مجموعه گردآوری و طبقه‌بندی شده و حسن سلیقه کسانی که در این راه زحمت کشیده‌اند، درخور همه گونه قدردانی است.

فقط در دو مورد نمی‌توان از تأسف خودداری داشت: اول آنکه این مجموعه ناتمام ماند و زحمات کارکنان و گردآورندگان آن بیهوده جلوه کرد و بطاق نیسان و فراموشی سپرده شد. دوم آنکه در انتخاب عنوان این مجموعه مثل این است که گرفتار تنگی نام شده بودند و بفرهنگهای معتبر یا بفرهنگهای حقوقی فرصت مراجعه نداشته‌اند تا نام بهتری که با محتویات آن از حیث موضوع و سلیقه وفق پیدا کند، برای آن بگذارند و الا با حوصله و استعانت از ذوق و سلیقه دیگران و شاید مسابقه و جایزه‌گذاری نام بهتری برای آن می‌توانستند انتخاب کنند.

در هر حال مجموعه گرانبهایی است و درخور همه گونه مطالعه و بهره‌برداری است. علی اصغر شریف

رویه
شورای عالی ثبت
تنظیم
قدرت‌الله واحدی

این مجموعه بوسیله آقای قدرت‌الله واحدی دانشجوی دکترای حقوق تهیه و تنظیم و در فروردین ۱۳۴۵ در ۱۷۲ ص بطبع رسیده است.

رویه شورای عالی ثبت همراه با قانون ملی شدن جنگلها، لایحه اشتباهات ثبتی و آیین‌نامه استملاك اتباع بیگانه در ایران تهیه و تنظیم شده و در قسمت آرای شورای عالی ثبت مؤلف یادآور شده است که رویه از میان آرای شورای عالی ثبت که از سال ۱۳۲۶ تا سال ۱۳۴۵ صادر گردیده، تهیه شده است و برای احتراز از تکرار مطالب آرای مزبور را پس از بررسی بیش از دوهزار پرونده و رأی جمع‌آوری نموده و در بخش دوم این مجموعه که قانون ملی شدن جنگلها، کشور را نقل کرده‌اند، نقطه حساسی برای آوردن این قانون در مجموعه‌ای که اسم آن را رویه شورای عالی ثبت گذاشته‌اند، مشهود نمی‌باشد. در صورتی که لایحه اشتباهات ثبتی و آیین‌نامه استملاك اتباع بیگانه در ایران تا حدودی بکار ثبت می‌آید و مورد احتیاج است.

علی اصغر شریف

مجموعه

بخشنامه‌ها

مجموعه

بخشنامه‌های ثبتی

از طرف اداره ثبت کل با حروف و چاپ زیبا در ۱۴۸ ص در اردیبهشت ۱۳۴۴ طبع شده و در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است .

این مجموعه مربوط به بخشنامه‌های سال ۱۳۰۷ تا آخر سال ۱۳۴۳ بوده و بطوری که در مقدمه مجموعه از طرف وزیر وقت دادگستری تذکر داده شده ، با استفاده از دوازده هزار بخش نامه تحت نظر کمیسیونی مرکب از هفت نفر از افراد بصیر و مطلع در امور ثبتی تنظیم و تدوین گردیده است . باید توجه داشت که زحمت کارکنان این مجموعه با توجه بکثرت بخش نامه‌ها و تلخیص آن در شصت و شش موضوع شایان بسی دقت و نمونه‌صمیمیت در کار است .

علی اصغر شریف

نشریه حقوقی

فرهنگ

وکلای دادگستری

the lawyer dictionary

متضمن ملاحظه ریاست وکلای مدافع ایالات ویرجینیا، فهرست در هشت صفحه و متن جمعاً ۶۹۷۴ ص (از ص ۸۹۰ تا ۲۴۰۲ در تجلید نیامده) با حروف

ریز هر صفحه در دستون، بامهر کتابخانه آبراهام لینکلن / اداره اطلاعات ایالات متحده آمریکا ، چاپ آمریکا : ۶۰۷ ایست مارکت استریت ، چارلز تزویله ، ویرجینیا ، باراول ۱۹۳۶ تا ۱۹۵۷ ، نسخه موجود در کتابخانه کانون وکلای دادگستری تهران بشماره ۵۰۵ ، چاپ هفتاد و هفتم ۵۹-۱۹۵۸ .

این مجموعه الفبایی ، همانطور که از صفحه عنوان آن پیداست ، معرف دا انتخاب بین المللی وکلای پیشرو دادگستری ، و «کتاب توصیه حقوقی برای سراسر گیتی» است . بنا بر این يك مأخذ عملی است که در موقع اعطای نیابت یا وکالت در روابط خصوصی و بین المللی اطلاعات لازم را در اختیار گذارده راهنمایی می کند .

در مقدمه ضمن ملاحظه ای اعلام گردیده که شرح حال وکلای دادگستری مندرج در این مجموعه فروخته نشده و فروختنی هم نیست و اگر بانگی معرفی می شود ، برای ایفای خدمات بانگی است . همچنین ذکر نام مؤسسات خصوصی یادولتی بعنوان مرجع در رشته معین دلیل بر آن نیست که مجاز به قبول و تصدی خدمات حقوقی اند .

بخش اول حاوی صورت وکلای پیشرو دادگستری در پایتخت ایالتها و شهرهای مهم آمریکای شمالی ، کانادا و کشورهای اصلی خارجی است . چنانکه در مورد وکلای پیشرو دادگستری ایران از آقای محمود جهانشاهی شهر تبریز و نوع فعالیت وکالتی و زبانهای خارجی که می داند ، نام برده شده و از تهران مشخصات کامل آقای ب . آقا با بیان از محل تولد و تحصیل و مراجع تحصیلی

وسکونت و تعداد زبانهایی که تکلم می کند و قلمرو فعالیت و کالتی و نمایندگی در آمریکا به تفصیل درج و همچنین خصوصیات آقای پرویز کاظمی ذکر گردیده است .

هر جا که لازم بنظر رسیده ، شرح کوتاهی برای رفع ابهام آورده است . چنانکه در مورد سازمان و کالتی اتحاد جماهیر شوروی توضیح می دهد که عمل خصوصی و کلا بطور کلی محدود است به تهیه اطلاعات . تمام وکلای در حال اشتغال متعلق به هیئتهای قانونی (بر اساس منطقه ای) بنام گروه وکلای مدافع، تعلق دارند و کسانی که محتاج به مشاوره یا تحصیل کمک حقوقی در هر قسمتی از اتحادیه باشند ، می توانند بریاست این گروه در مسکو بنویسند . این سازمان استعلامهای خارجی را که مربوط به دعاوی مدنی شامل دارایی غیر منقول ، مالکیت و جز آنهاست ، به تعاونی خاصی بنام کمک حقوقی به خارجیان در اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی ، تسلیم می کند . این دو هیئت (گروه وکلای مدافع و تعاونی کمک حقوقی بخارجیان) جزو تشکیلات رسمی حکومت شوروی است .

در بخش دوم مشخصات و شرح حال مشاورین و وکلای موظف و نشانی شرکت یا مرجعی که در آن کار می کنند ، درج و تصریح شده است که این مراجع اعم از خصوصی یا دولتی از اشتغال به خدمات آزاد حقوقی و وکالتی ممنوعند .

قسمت سوم حاوی خدمات دیپلماتیک (نام و محل مأموریت سفرا و فرستادگان آمریکایی در خارج و برعکس) ، همچنین

ادارات کنسولی آمریکا در خارج و برعکس . بخش چهارم در مالیاتهای ایالتی و کشور آمریکا است .

بخش پنجم اختصاص به اصول حقوقی و مقررات مربوط به حقوق انحصاری (تألیفی) و امتیاز اختراعات و علامتهای تجارتمی و غیره دارد .

قسمت ششم نمونه های وکالتنامه و چگونگی اعطای اختیار و وکالت و اشکال قانونی مربوط به آن در ایالات متحده آمریکا ، بخش هفتم قوانین و مقررات ایالتهای آمریکایی ، قسمت هشتم نمونه های چاپی وکالت در انگلستان ، کانادا و فیلیپین مشتمل بر طرز اعطای اختیار بوکیل دادگستری و سرانجام بخش نهم خلاصه قوانین خارجی (کانادا و کشورهای دیگر) را بیان کرده است .

دکتر تقی لطفی

مجموعه

قوانین

مجموعه

قوانین تجاری

حاوی قوانین و تصویبنامه ها و آیین نامه های مربوط بقانون تجارت با حواشی و فهرستها که چاپ چهارم آن در آبان ۱۳۴۱ زیر نظر آقای محمد تقی دامغانی وکیل دادگستری بوسیله انتشارات امیر کبیر چاپ و منتشر گردید ؛ چاپ اول آن بطوری که مقدمه آن حاکی است ، در سال ۱۳۳۲ بوده .

در این مجموعه که با فهرستها در

دادگاه مزبور در مورد تخلفات نیز
به آن اضافه شود تا علاقه‌مندان را
بمطالعه آن تشویق نماید.
علی اصغر شریف

خلافها

مجموعه
مقررات خلافی
گردآوری
فریدون مومنی
متضمن قوانین ، تصویب‌نامه‌ها ، ۴۳
آیین‌نامه تا آخر سال ۱۳۳۶ ، در ۲۷۰
ص ، ناشر مؤسسه چاپ و انتشارات
امیر کبیر ، بدون تاریخ چاپ .
در این مجموعه آقای مؤمنی کلیه
موضوعات خلافی و آیین‌نامه‌های خلافی
را جمع‌آوری کرده و بدیهی است ، برای
قضاتی که بکارخلافی رسیدگی می‌کنند یا
اعضای شورای داوری یا خانه‌های انصاف
بهترین راهنماست و کمک بزرگی بحل
مشکلات از این حیث نموده است .
علی اصغر شریف

مجموعه
قوانین ارتش شاهنشاهی ایران
و
قوای انتظامی کشور
گردآوری
تیمسار علی جاویدان

در دو جلد ، جلد اول جمعاً ۳۴۰
ص ، جلد دوم جمعاً ۲۴۸ ص ، با
اصلاحات و قوانین مصوب تا اول آبان‌ماه
۱۳۴۷ ، چاپ یازدهم ، چاپ کیهان ،
تهران .

۴۵۶ ص جمع‌آوری و چاپ شده ، قانون
تجارت و آیین‌نامه‌های آن ، قانون راجع
بدلالتان ، قانون اداره تصفیه و رشکستگی ،
قانون راجع به ثبت شرکتها ، قانون
شرکتهای تعاونی ، قانون هیئت علایم
و اختراعات ، قانون الحاق ایران
به قرارداد اتحادیه پاریس ، تصویب‌نامه
قانونی تأسیس انبارهای عمومی ، قانون
بیمه ، قانون حقوق الثبت شرکتها بیمه ،
لایحه قانونی راجع بچک بی محل ، قانون
چکهای تضمین شده ، قانون واگذاری
معاملات ارزی به بانک ملی ایران ، قانون
بانگی و پولی کشور ، لایحه قانونی
تأسیس اطاقهای بازرگانی ، آیین‌نامه
اطاقهای بازرگانی جمع‌آوری شده است .

چاپ این مجموعه بالنسبه عالی
و پاکیزه و متضمن فهرستهای موضوعی و
تاریخی است که برای ارباب رجوع بسیار
ارزنده و مؤثر است .

علی اصغر شریف

مجموعه قوانین

راجع

به تشکیل محکمه عالی انتظامی

ورسیدگی به ترفیع و تخلف قضات

دادگستری

در سال ۱۳۳۰ توسط آقای موسی
شهیدی منشی سابق دادگاه عالی انتظامی
درجهل صفحه چاپ و گردآوری شده ،
خود مقدمه‌ای است برای آنکه موضوع
باردیگر تکمیل و در دسترس علاقه‌مندان
قرار گیرد .

این مجموعه در تاریخ چاپ آن تا
اندازه‌ای رافع احتیاج قضات و افراد
دیگر بوده ، ولی امروز حق آنست که
تکمیل و قوانین بعدی حتی رویه

این مجموعه در دو جلد ، جلد اول حاوی ابلاغ مراحم همایونی بمناسبت تنظیم مجموعه ، فهرست کلی، غلطنامه، فهرست و قسمت اول مشتمل بر مدارك و مصادر مجموعه ، اصول دوازده گانه شاهنشاه آریامهر ، و قسمت دوم شامل فصل اول در قانون اساسی و متمم و قسمتی در اصول جزایی و تعریف و اقسام حق و تقسیم بندی حقوق و سازمان داد گستری شاهنشاهی ایران (محاكم عادی و اختصاصی)، فصل دوم در علم جزا (جرم، مجرم و مجازات) بزبانی ساده ، سپس متون قانون دادرسی و کیفر ارتش و ضمایم آن ، قوانین فرمانداری نظامی و تشکیل سازمان اطلاعات و امنیت کشور و آیین نامه اجرای احکام داد گاههای ارتش، همچنین قوانین اختصاصی شهر بانی، ژاندارمری، وزارت جنگ و متفرقه است .

جلد دوم بهمین منوال دارای فهرست کلی و تفصیلی ، سر آغاز، شامل قوانین استخدام ، بیمه ، آیین نامه ها ، مقررات خدمت و وظیفه عمومی ، قوانین سپاهیان انقلاب ، سپاه بهداشت ، سپاه ترویج و آبادانی است .

چاپ جدید (یازدهم) این مجموعه با نظم و دقت کافی تنظیم گردیده و از لوازم اولیه کار حقوقی و برای هر حقوقدان کشوری و لشکری یا مأخذ مطمئن و راهنمای صادق احکام قانونی است ؛ در

مقایسه با چاپهای قبلی و خاصه چاپ چهارم که در شماره گذشته این مجله به خوانندگان گرامی معرفی شد ، نه تنها به پیشرفت های بزرگی نایل آمده ، بلکه عالیترین مزیت خود را که تحقق آرمان مقدس و خواستهای اساسی انقلاب شاه - مردم است ، بمنصه ظهور رسانیده است ؛ چه همانطور که خود مؤلف و گردآورنده محترم تیمسار جاویدان به مجله نوشته اند ، « این مجموعه جامع و کامل و با مجموعه سال ۱۳۳۱ فرق و تفاوت بسیار دارد و سیر تکاملی قوانین ارتش شاهنشاهی ایران و قوای انتظامی را نشان می دهد و با حاوی بودن اصول دوازده گانه انقلاب سفید آخرین تکامل خود را ارائه و طی نموده است . »

زحمات مؤلف که در رشته حقوق ارتشی تخصص نظری و عملی داشته و در علم حقوق نیز مطالعه و تتبع نموده و در تنظیم چنین مجموعه گرانبها و نفیسی از هر حیث شایستگی داشته ، بویژه که در دوره پرافتخار بازنشستگی به حرفه شریف و کالت داد گستری هم اشتغال می ورزند ، در خور تحسین فراوان است . ضمن عرض تبریک موفقیت ایشان را در تهیه آثار بعدی از درگاه خداوند یکتا مسئلت می نمایم .

دکتر تقی لطفی